

Opinnäytetyö AMK

Liiketalouden koulutusohjelma

Juridiikka

2019

Sanni Jousikivi

VELALLISEN RIKOKSISTA

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU

Liiketalous I Juridiikka

2019 | 38 sivua

Sanni Jousikivi

VELALLISEN RIKOKSISTA

Tämä opinnäytetyö käsittelee velallisen rikoksia ja niiden sääntelyä. Tavoitteena on kertoa aiheesta ymmärrettävästi tiivistettynä, jotta lukijalle syntyy selkeä kuva, mitä velallisen rikoksilla tarkoitetaan.

Velallisen rikoksia käsitellään ensin yleisesti, jonka jälkeen tutustutaan velallisen epärehellisyys-, velallisen petos- ja velkojansuosintarikoksiin. Jokaista rikostyyppiä käsitellään omassa luvussaan.

Velallisen rikoksia tapahtuu tyypillisesti pienissä ja keskisuurissa yrityksissä. Velallisen rikokseen voi syullistyä esimerkiksi toiminnassaan epäonnistunut yrittäjä. Tilastojen mukaan velallisen rikosten määrä on pysynyt useiden vuosien ajan suhteellisen tasaisena. Eniten tuomioita on annettu velallisen epärehellisyydestä ja velallisen petoksesta.

ASIASANAT:

Maksukyvyttömyys, talousrikos, velallisen rikos, velallisen epärehellisyys, velallisen petos, velkojansuosinta

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Business Administration | Jurisprudence

2019 | 38 pages

Sanni Jousikivi

CRIMES COMMITTED BY DEBTOR

This thesis discusses the crimes committed by debtor and the regulations related to them. The objective is to describe the subject intelligibly and summarized, so that the reader sees a clear picture of what the crimes committed by debtor mean.

First, the crimes committed by debtor are dealt with generally and after that the thesis looks into the debtor's dishonesty, debtor's fraud and fraudulent preference. Every crime type analyzed in its own chapter.

The crimes committed by debtor typically occur in small and medium-sized companies. The crimes committed by debtor may e.g. committed by an entrepreneur who has gone bankrupt. According to the statistics, the number of the crimes committed by debtor has remained relatively steady for several years. Most sentences have been given from the debtor's dishonesty and debtor's fraud.

KEYWORDS:

Debtor's crimes, debtor's dishonesty, financial crimes, fraud by the debtor, fraudulent preference, insolvency

SISÄLTÖ

KÄYTETYT LYHENTEET	5
1 JOHDANTO	6
2 VELALLISEN RIKOKSISTA	7
3 VELALLISEN EPÄREHELLISYYS	11
3.1 Tekotapatunnusmerkit	13
3.1.1 Omaisuuden hävittäminen	13
3.1.2 Omaisuuden lahjoittaminen tai luovuttaminen	14
3.1.3 Omaisuuden siirtäminen ulkomaille	15
3.1.4 Veloitteiden perusteeton lisääminen	16
3.2 Velallisen törkeä epärehellisyys	17
4 VELALLISEN PETOS	20
4.1 Tekotapatunnusmerkit	22
4.1.1 Omaisuuden salaaminen	22
4.1.2 Perusteettoman veloitteen ilmoittaminen	23
4.1.3 Muu väärä tai harhaanjohtava tieto	24
4.1.4 Velan ilmoittamatta jättäminen	24
4.2 Maksukyvyttömyysmenettelyistä annetun lainsäädännön merkitys	25
4.2.1 Konkurssi	25
4.2.2 Ulosotto	27
4.2.3 Velkajärjestely	28
4.2.4 Yrityssaneeraus	29
4.3 Törkeä velallisen petos	30
4.4 Velallisen vilpillisyys	31
4.5 Velallisrikkomus	32
5 VELKOJANSUOSINTA	33
6 LOPUKSI	36
LÄHTEET	37

KÄYTETYT LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KonkL	Konkurssilaki 120/2004
PerVL	Perintö- ja lahjaverolaki 378/1940
RL	Rikoslaki 39/1889
UK	Ulosottokaari 705/2007
VJL	Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 57/1993
YrSanL	Laki yrityksen saneerauksesta 47/1993

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön aiheeksi valikoitui rikoslain (39/1889) 39 luvun velallisen rikokset kirjoittajan mielenkiinnosta niin insolvenssi- kuin rikosoikeuttakin kohtaan. Velallisen rikokset ovat aiheena laaja kokonaisuus, joten opinnäytetyön tavoitteena on tehdä selkeälukuisen tiivistelmä, jossa kerrotaan velallisen rikoksista pintapuolisesti. Tarkoituksena on, että lukija tämän opinnäytetyön luettuaan käsittää mitä velallisen rikokset ovat ja miten niihin voi syyllistyä.

Tutkimusmenetelmänä on oikeustieteellinen tutkimus. Lähdeaineistona työssä on käytetty uusinta oikeuskirjallisuutta, voimassa olevaa sääntelyä, hallituksen esityksiä, asiantuntijajulkaisuja sekä korkeimman oikeuden ratkaisuja. Korkeimman oikeuden ratkaisuista on pyritty käyttämään esimerkkeinä mahdollisimman helposti ymmärrettäviä tapauksia.

Opinnäytetyön alussa velallisen rikoksiin tutustutaan ensin yleisesti ja verrataan eri rikostyyppjä toisiinsa, selvitetään missä velallisen rikoksia yleensä tapahtuu ja käydään läpi tilastoja velallisen rikoksista viime vuosilta. Velallisen rikokset on jaettu rikoslaisissa kolmeen eri ryhmään; velallisen epärehellisyysrikoksiin, velallisen petosrikoksiin ja velkojansuosintaan. Näitä jokaista käsitellään opinnäytetyössä omassa luvussaan, ensin yleisesti, jonka jälkeen siirrytään käsittelemään erilaisia tekotapoja korkeimman oikeuden ratkaisujen avulla. Näin selviää, miten velallisen rikoksiin on käytännössä syyllistytty. Velallisen petoksen kohdalla tutustutaan myös maksukyvyttömyyslainsäädäntöön ja selvitetään mitä merkitystä sillä on rikoslain ohella velallisen rikosten soveltamiseen.

2 VELALLISEN RIKOKSISTA

Rikoslain 39 luku käsittelee velallisen rikoksia. Velallisen rikokset koskevat tilanteita, joissa maksuvaikeuksissa oleva velallinen toiminnallaan loukkaa tai vaarantaa velkojensa oikeuksia.¹ Rangaistussäännösten tarkoituksena on ensisijaisesti suojata velkojien taloudellisia etuja sekä tasapuolista kohtelua. Velallisen rikokset vääristävät kilpailua ja siitä syystä lopulliset taloudelliset vahingot tulevat yhteiskunnan maksettavaksi esimerkiksi verojen ja nousseiden hintojen muodossa. Talousrikosten yhteiskunnalliset ja moraaliset seuraukset voivat olla taloudellisia vahinkoja haitallisempia. Tämän vuoksi säännösten suojan kohteena on myös luotonannon perustana oleva luottamus velallisen rehellisyyteen. Suojeluobjektina voidaan myös pitää velallisen petoksen kohdalla menettelyn asianmukaista toimittamista, joka turvaa niin velkojan kuin myös kanssa velallisten ja mahdollisten muiden velallisen kanssa tekemisissä olleiden henkilöiden etuja.²

Velallisen rikokset voidaan jakaa kolmeen ryhmään. Velallisen epärehellisyysrikoksiin, jossa teon vakavuusasteita on kaksi, velallisen epärehellisyys (RL 39:1) ja velallisen törkeä epärehellisyys (RL 39:1a). Velallisen petosrikoksiin, jossa vakavuusasteita on neljä, velallisen petos (RL 39:2), velallisen törkeä petos (RL 39:3), velallisen vilpillisyys (RL 39:4) ja velallisrikkomus (RL 39:5) sekä kolmanneksi velkojansuosinta (RL 39:6).

Velallisen epärehellisyysrikoksissa tarkoituksena on suojata velkojaa sellaisilta velallisen toimilta, joilla pyritään vahingoittamaan velkojan taloudellisia etuja aiheuttamalla maksukyvyttömyys tai pahentamaan sitä oleellisesti. Velallisen petosrikosten kohdalla taas kyseessä on tilanne, jossa velallinen ryhtyy laissa mainittuihin toimiin hankkiakseen itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä konkurssi-, ulosotto-, velkajärjestely- tai saneerausmenettelyssä.³

Velkojansuosinnassa on kysymys siitä, että velallinen tietää olevansa kyvytön hoitamaan velvoitteitaan velkojilleen ja suosii tiettyä velkojaa suorittamalla tämän saatavan tai ryhtyy muuhun velkojan asemaa parantavaan järjestelyyn. Tunnusmerkistö on jokseenkin päällekkäinen velallisen epärehellisyysrikosten kanssa, koska velallisen varallisuus- asema heikentyy todellisesti. Erona on kuitenkin se, että velallisen varallisuus- asema ei

¹ Koponen 2007, 105

² Nuutila & Hakamies 2013, 1057

³ Niemi & Lehti 2006, 25

kokonaisuutena tarkastellen heikkene, koska velkojan saatava on todellinen ja velallisen varat ja velat vähenevät suorituksen johdosta yhtä paljon.⁴

Velallisen rikoksissa on tärkeää eri tekemuotojen erottelu, sillä velallisen epärehellisyyden, velallisen petoksen ja velkojansuosinnan tekotavat saattavat olla päällekkäisiä. Jos esimerkiksi velallinen luovuttaa varallisuuttaan ilman täyttä vastiketta ollessaan taloudellisissa vaikeuksissa, voi luovutus olla ilman hyväksyttävää syytä tehty, jolloin kyseessä on velallisen epärehellisyys. Jos taas velallinen jättää ilmoittamatta saman luovutuksen tai siihen perustuvan saatavan myöhemmässä maksukyvyttömyysmenettelyssä tarkoituksena salata luovutuksen tapahtuminen tai luovutusta vastaava saatava, on tällöin kysymyksessä velallisen petos. Jos taas luovutuksensaajan ollessa samalla myös velkoja, on kyseessä velkojansuosinta, koska luovutus voi suosia perusteetta tätä muiden velkojien kustannuksella.⁵

Velallisen epärehellisyyden ja velallisen petoksen tunnusmerkistöjen soveltamisalat eroavat toisistaan siten, että velallisen epärehellisyyden kohdalla kyseessä on varallisuusaseman todellinen heikentäminen ja velallisen petoksessa varallisuusasemaa heikennetään vain näennäisesti. Tämä erottelukriteeri on kuitenkin todettu ongelmalliseksi ja päällekkäisyyksiä aiheuttavaksi.⁶ Tämän vuoksi on perusteltua esittää vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus molemmista tekemuodoista, koska samaan maksukyvyttömyystilaan kohdistuvat menettelyt on yleensä katsottu samaksi teoksi. Lainvoimaisen tuomion jälkeen ei ole enää mahdollista nostaa uutta syytettä eri perusteella. Jos syyte hylätään velallisen petoksesta ei uutta syytettä voida nostaa velallisen epärehellisyydestä. Oikeudenkäynnin aikana on kuitenkin mahdollista muuttaa syyte koskemaan toista tunnusmerkistöä.⁷

Rikoslain ulkopuolinen lainsäädäntö muutoksineen vaikuttaa merkittävästi velallisen rikosten soveltamiseen. Esimerkiksi maksukyvyttömyyslainsäädäntö vaikuttaa velallisen petoksen täyttymishetkeen ja velallisen tietojenantovelvollisuuden toteuttamistapaan sekä laajuuteen.⁸ Rikoslain 39 luvun lisäksi velallisen rikoksia täydentäviä lakeja ovat konkurssilaki (KonkL 120/2004), ulosottokaari (UK 705/2007), velkajärjestelylaki (VJL 57/1993) ja yrityssaneerauslaki (YrSanL 47/1993).

⁴ Koponen 2007, 112-113

⁵ Koponen 2007, 109

⁶ Kukkonen 2010, 780-781

⁷ Koponen 2007, 110-111

⁸ Kukkonen 2018, 13

Rikoslain 39 luvun rikosten tekijänä voi olla ainoastaan velallinen. Velallisella tarkoitetaan henkilöä tai yhteisöä, jolla on jokin saaminen suoritettavanaan. Velallisen asemassa voivat olla esimerkiksi verovelvolliset, elatusvelvolliset tai vahingonkorvausvelvolliset. On yleistä, että velallinen ei itse syyllisty velallisen rikokseen. Näin on silloin, kun velallisenä on oikeushenkilö. Oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä, tai sen puolesta toimiva henkilö voidaan rikoslain 5 luvun 8 §:n mukaan tuomita oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta rangaistukseen, vaikka hän ei täyttäisi tunnusmerkistössä kuvattuja tekijälle asetettuja ehtoja, oikeushenkilön täyttäessä nuo ehdot.⁹

Velallisen rikoksia tapahtuu tyypillisesti pienissä ja keskisuurissa yrityksissä, kun yrityksen johdossa ei ole riippumatonta hallitusta seuraamassa varojen käyttöä. Tilintarkastus voi myös olla puutteellista tai sitä ei ole tehty lainkaan. Tekijöinä velallisen rikoksissa ovat tyypillisesti konkurssikeinottelijat, jotka uudessa yrityksessä jatkavat konkurssiin menneen yrityksen toimintaa. Toisena tekijäryhmänä ovat liiketoiminnassaan epäonnistuneet yrittäjät, joille saattaa syntyä kiusaus nostaa yrityksen jäljellä olevat varat itselleen, kun konkurssi on väistämättä edessä. Velallisen rikokset liittyvät myös harmaaseen talouteen, jonka toiminnassa ei välitetä verottajasta tai velkojien eduista yleisestikään.¹⁰

Jossain tapauksissa rikosvastuuta pyritään välttämään niin sanottujen saattohoitajien avulla. Saattohoito tarkoittaa velallisen rikoksissa järjestelyä, jossa ennen konkurssiin asettamista yhtiön osakekanta myydään ulkopuoliselle henkilölle. Saattohoitaja hävittää sovitusti esimerkiksi yhtiön kirjanpidon peittääkseen edellisen omistajan tekemät rikokset. Tällaisessa tilanteessa saattohoitaja ja yhtiön todellinen vastuuhenkilö ajavat yhtiön toiminnan tarkoituksella alas yrittäen turvata omat etunsa, koska tietävät että yhtiöllä ei ole edellytyksiä jatkaa kannattavaa liiketoimintaa.¹¹

Vaikka velallisen epärehellisyys ja velkojansuosinta eivät edellytä maksukyvyttömyysmenettelyn käynnistymistä, tulevat velallisen rikokset yleensä ilmi kyseisen menettelyn yhteydessä. Tämä johtuu siitä, että velallisen tekemät velkojia vahingoittavat teot eivät tule velkojien tietoon ennen konkurssi- tai muuta maksukyvyttömyysmenettelyä.¹²

Vuonna 2017 velallisen rikoksia tuli poliisin tietoon 455 kappaletta. Edelliseen vuoteen verrattuna on määrä pysynyt lähes samana (taulukko 1). Velallisen rikoksissa, kuten myös useissa muissakin talousrikoksissa, on törkeiden tekemuotojen suhteellinen osuus

⁹ Kukkonen 2018, 30-31

¹⁰ Nuutila & Hakamies 2013, 1060-1061

¹¹ Konkurssiasiamies 2018, 6

¹² Nuutila & Hakamies 2013, 1060

noussut noin 50 prosentista yli 70 prosenttiin viime vuosina. Törkeiden tekemuotojen osuus kaikista velallisen rikoksista oli vuonna 2017 72 prosenttia. Velallisen vilpillisyyden, velallisrikkomuksen ja velkojansuosinnan vuotuinen määrä on jo useiden vuosien ajan ollut erittäin alhainen.¹³

Taulukko 1. Poliisin tietoon tulleet velallisen rikokset 2010-2017. (Danielsson 2018)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Velallisen epärehellisyys ja velallisen petos (myös törkeä)								
	415	435	413	442	488	489	436	436
Velallisen vilpillisyys velallisrikkomus ja velkojansuosinta								
	15	18	12	16	18	15	22	19
Yhteensä	430	453	425	458	506	504	458	455

Velallisen rikosten vuotuisen määrän muutos on ollut jo pitkään kytköksissä konkurssien määrälliseen muutokseen, mutta viime vuosina tilanne näyttää muuttuneen. Konkurssien määrä on laskenut jo usean vuoden ajan, kun taas velallisen rikosten määrä on pysynyt vakaana (taulukko 2).¹⁴

Taulukko 2. Vireille pannut konkurssit 2010-2017. (Danielsson 2018)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Konkurssit	2864	2947	2961	3131	2986	2574	2408	2160
Muutos %	-13%	+3%	+0%	+6%	-5%	-14%	-6%	-10%

¹³ Danielsson 2018, 141

¹⁴ Danielsson 2018, 142

3 VELALLISEN EPÄREHELLISYYS

Velallisen epärehellisydestä säädetään rikoslain 39 luvun 1 §:ssä. Velallisen epärehellisyteen syyllistyy velallinen joka 1) hävittää omaisuuttaan 2) ilman hyväksyttävää syytä lahjoittaa tai muuten luovuttaa omaisuuttaan 3) siirtää omaisuuttaan ulkomaille saattaakseen sen velkojensa ulottumattomiin tai 4) lisää perusteettomasti velvoitteitaan ja siten aiheuttaa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai oleellisesti pahentaa maksukyvyttömyytään. Rangaistuksena velallisen epärehellisydestä on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Tunnusmerkistöstä poistettiin 1.1.2003 alkuosa, jonka mukaan edellytyksenä oli tekijän tietoisuus taloudellisista vaikeuksistaan ja teon vaikutuksista velkojien etuihin. Tämän muutoksen tarkoituksena oli vakiinnuttaa oikeuskäytännössä omaksuttu tulkinta. Maksukyvyttömyydellä ja taloudellisilla vaikeuksilla on rikoslain valmistelutöiden mukaan tarkoitettu samaa asiaa. Velalliselta ei siis edellytetä tunnusmerkistön täyttymiseksi taloudellista kriisitilaa teonhetkellä, mutta teon tulee aiheuttaa maksukyvyttömyys tai pahentaa sitä oleellisesti.¹⁵

Yleisenä edellytyksenä velallisen tuomitsemiselle velallisen epärehellisydestä on maksukyvyttömyyden aiheuttaminen tai sen pahentaminen oleellisesti niin, että se on velkojien kannalta haitallista. Velallisen epärehellisydessä maksukyvyttömyys tarkoittaa sitä, että velallinen ei pysty suorittamaan eräänntyneitä velvoitteitaan kohtuullisessa ajassa. Maksukyvyttömyyden tulee olla myös ajallisesti pysyvää, eikä pelkästään lyhytaikainen huono taloudellinen tilanne ole edellytys maksukyvyttömyydelle. Tällaisessa tapauksessa velallinen pystyisi hoitamaan eräänntyneet saatavat esimerkiksi omaisuuttaan myymällä, tekemättä sitä kuitenkaan muiden veloitteidensa kustannuksella.¹⁶

Velallisen tulee olla tietoinen maksukyvyttömyydestään. Tietoisuus maksukyvyttömyydestä tai huonosta taloudellisesta tilanteesta ilmenee usein velallisen omaisuuden siirtoina pois varallisuuspiiristään. Omaisuutta ryhdytään siirtämään ”turvaan” yleensä siinä vaiheessa, kun velallinen huomaa liiketoimintansa edellytysten olevan vaarassa.¹⁷ Kun arvioidaan hyväksyttävää syytä siirroille, on otettava huomioon oikeustoimen perustelluus liiketaloudellisesti yhtiön kannalta. Jos omaisuutta on käytetty esimerkiksi

¹⁵ Kukkonen 2018, 45-46

¹⁶ Nuutila & Hakamies 2013, 1067

¹⁷ Nuutila & Hakamies 2013 1069

konkurssivelallisen liiketoimintaan, on oikeustoimi yleensä tällöin liiketaloudellisesti perusteltavissa.¹⁸

Maksukyvyttömyystunnusmerkkiä tulkittaessa käytetään taloustieteellistä käsitteistöä ja argumentaatiota. Tunnusmerkistössä on myös omaisuuden lahjoittamisen, hyväksyttävän syyn ja perusteettomien velvoitteiden tapaisia tunnusmerkistötekijöitä, näitä tulkitaan yhtiö-, kirjanpito- ja vero-oikeuden normistojen sekä siviilioikeudellisten sääntöjen ja liike-elämän vakiintuneiden laillisten toimintatapojen avulla. Tämä hankaloittaa velallisen epärehellisyys-tunnusmerkistön soveltamista.¹⁹

Tulkintaongelmia voi aiheuttaa myös velallisen epärehellisyys-suhde muihin talousrikkosiin. Esimerkiksi rikoslain 39 luvun velallisen rikosten ja rikoslain 29 luvun verorikosten rankaisemisella suojattavat edut ovat erilaisia. Kun velallisen rikosten rangaistus-säännösten tarkoituksena on ensisijaisesti suojata velkojien taloudellisia etuja, verorikosten säännökset suojaavat taas julkisen talouden varainhankintaa.²⁰

Velallisen epärehellisyys-tunnusmerkistö on teko- ja seurausrikoksen yhdistelmä. Tunnusmerkistössä kielletään aiheuttamasta siinä kuvatuilla teoilla maksukyvyttömyyttä tai sen oleellista pahentamista. Tämä on kuvattu sanoilla ”hävittää”, ”lahjoittaa”, ”luovuttaa”, ”siirtää” ja ”lisää”. Velallisen epärehellisyys ei ole puhdaspiirteinen tekorikos, sillä tunnusmerkistössä listattujen tekojen tulee aiheuttaa seuraus. Jos velallisen teko ei vaikuta vahingollisesti velallisen kykyyn suoriutua velvoitteistaan, ei rikosvastuuta tällöin synny.²¹

Alioikeuksissa vuosien 2009 ja 2016 välisenä aikana käsiteltyjen velallisen epärehellisyysrikosten määrä on ollut suhteellisen tasainen, keskimäärin 20 tapausta vuodessa. Vuonna 2016 tuomioita annettiin 19 tapauksessa. 15 tapauksessa rangaistuksena oli ehdollista vankeutta, rangaistusten mediaanin ollessa neljä kuukautta vankeutta.²²

¹⁸ Hirvonen & Määttä 2018, 386

¹⁹ Kukkonen 2018, 46

²⁰ Hirvonen & Määttä 2018, 386-387

²¹ Kukkonen 2018, 47

²² Hirvonen & Määttä 2018, 388-389

3.1 Tekotapatunnusmerkit

3.1.1 Omaisuuden hävittäminen

Omaisuuden hävittämisellä tarkoitetaan sellaisia toimia, joiden avulla velallisen omaisuus saatetaan velkojien saavuttamattomiin. Omaisuutta saatetaan esimerkiksi tuhota tai muuten hävittää fyysisesti. Omaisuuden hävittämistavoiksi on oikeuskirjallisuudessa katsottu kaikki yhtiön varallisuutta heikentävät, velkojien vahingoksi tapahtuvat teot, esimerkiksi lahjaluonteiset luovutukset, omaisuuden piilottaminen tai fyysinen tuhoaminen. Rangaistavaksi hävittäminen tulee vasta silloin, kun näyttää siltä, että velallinen ei tule palauttamaan omaisuutta vallintaansa tai palauttaminen ei ole enää mahdollista.²³

Omaisuuden hävittäminen voi ilmetä myös siten, että velallisen varallisuuteen kuuluvaa omaisuutta joutuu velallisen menettelyn takia hänen varallisuuspiirinsä ulkopuolelle. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa velallinen käyttää taloudelliseen tilanteeseensa verrattuna huomattavia summia ylenpalttiseen tuhlailevaan elämään.²⁴

Omaisuuden hävittämisellä viitataan aktiiviseen toimintaan. Hävittäminen voi periaatteessa tapahtua myös laiminlyönnillä, jos velallisella on ollut nimenomainen säilyttämisvelvollisuus omaisuudesta. Esimerkiksi piittaamaton yrityksen kaluston jättäminen säiden armoille ei täytä yleensä tahallisen hävittämisen kriteeriä. Tyypillistä velallisen epärehellisyysrikokselle on myös, että tekijä pyrkii siirtämään taloudellista arvoa omaavaa omaisuutta joko itselleen tai lähipiirilleen eikä jätä yleensä säiden armoille mitään taloudellisesti arvokasta.²⁵

Korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO 2000:108) A oli X Ky:n vastuunalaisena yhtiömiehenä myynyt yhtiön vaihto-omaisuutta, mutta ei ollut käyttänyt siitä saamaansa kauppahintaa yhtiön hyväksi. Yhtiön vaihto-omaisuutta oli tuhoutunut tulipalossa, josta saadusta 400 000 markan vakuutuskorvauksesta A oli nostanut yhteensä 300 000 markkaa ja käyttänyt varat perustetun Y Oy:n sekä omiin menoihin. X Ky oli ollut maksukyvytön tekoaikana ja asetettu myöhemmin konkurssiin. Vaihto-omaisuuden myymistä pidettiin kassan ohi tapahtuneena ohimyyntinä, ja koska syyttäjä ei kyennyt tarkasti näyttämään toteen kenelle vaihto-omaisuus oli myyty ja miten myynnistä saatujen varojen kanssa oli

²³ Tapani 2018, 813-814

²⁴ Lehtonen 2006, 26

²⁵ Tapani 2018, 814

toimittu, katsottiin A:n hävittäneen omaisuuttaan. A tuomittiin velallisen epärehellisyydestä.

Omaisuuuden hävittäminen tulee tekotapana kyseeseen tyypillisesti sellaisissa tapauksissa, joissa kirjanpitovelvollisen kirjanpito on puutteellinen, eikä tämän vuoksi omaisuuden luovuttamisesta saada tarkempaa selvitystä. Hävittäminen tulee tekotapana tyypillisesti myös kyseeseen yksityishenkilöiden kohdalla, koska yksityishenkilöt eivät ole kirjanpitovelvollisia.²⁶

3.1.2 Omaisuuuden lahjoittaminen tai luovuttaminen

Omaisuuuden lahjoittaminen tai muu luovuttaminen tarkoittaa oikeustoimia, jotka todellisesti huonontavat velallisen varallisuusasemaa. Lahjoittaminen tarkoittaa osittain tai kokonaan vastikkeetonta oikeustointia sekä myös vastikkeettomista saatavista ja muista varallisuusarvoisista sekä ulosmittauskelpoisista oikeuksista luopumista. Osittaista vastikkeettomuutta voidaan tulkita perintö- ja lahjaverolain (PerVL 378/1940) 18 §:n 3 momentin mukaan. Säännöksen mukaan kauppahinnan ollessa enintään kolme neljäsosaa käyvästä hinnasta, on kauppahinnan ja käyvän hinnan ero katsottu lahjaksi. Lahjoittamisen kohteena voi olla kaikenlainen omaisuus, kuten kiinteä ja irtain omaisuus, osakkeet tai osuudet, käyttö- ja vaihto-omaisuus, saamisoikeudet sekä jakamattomat kuolinpesät tai yhteisomistus omaisuus.²⁷

Muu omaisuuden luovutus tarkoittaa oikeustoimen lajin ja laadun osalta avoimeksi jäävää menettelyä. Menettelyn ulkopuolelle jäävät ne oikeustoimet, joilla velallinen saa luovutuksen kohteesta arvonsa säilyttävän täyden vastikkeen. Tavallista muun luovutuksen osalta on, että yhtiön kirjanpitoon kirjataan yksityiskuluja tai yhtiölle kuuluvia tuloja jätetään tilittämättä. Tällaisissa tilanteissa kysymys on yhtiön varojen luovuttamisesta asiallisesti omistajalle ja näin yhtiön taloudellisen tilanteen todellisesta huonontamisesta omistajan hyödyksi. Muu omaisuuden luovuttaminen voi tapahtua esimerkiksi osakaslainoina, laittomana voitonjakona, ylisuurina palkkioina, palkkoina, ostohintoina tai alennuksina.²⁸

²⁶ Nuutila & Hakamies 2013, 1071

²⁷ Kukkonen 2018, 58-60

²⁸ Kukkonen 2018, 60

Korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO 2000:74) A oli maksukyvyttömien tytäryhtiö X Oy:n ja emoyhtiö Y Oy:n päätöksentekijänä myynyt kahdella kaupalla 51 ajoneuvoa noin 2,5 miljoonan markan hintaan. Y Oy:n osuus hinnasta oli ollut 240 000 markkaa ja loput hinnasta oli X Oy:n osuus. Koko kauppahinta oli maksettu Y Oy:lle, jonka kautta kauppahinta siirrettiin A:lle. X Oy:n varoja oli näin ollen luovutettu ilman hyväksyttävää syytä, ensin Y Oy:lle ja siitä edelleen A:lle sekä B:lle. Tämän menettelyn takia X Oy:n maksukyvyttömyys paheni oleellisesti. A tuomittiin velallisen epärehellisyydestä.

Jotta rikosvastuu syntyisi omaisuutta lahjoittamalla tai muuten luovuttamalla, on edellytyksenä se, että varallisuusasemaa on huononnettu ilman hyväksyttävää syytä. Hyväksyttävää syytä tulkittaessa joudutaan ensisijaisesti turvautumaan velallisenä olevaa oikeushenkilöä koskevaan sääntelyyn sekä myös useasti omaisuuden luovutuksen liike-taloudellisten perusteiden arvioimiseen.²⁹

3.1.3 Omaisuuden siirtäminen ulkomaille

Kolmantena tekotapana on omaisuuden siirtäminen ulkomaille. Teolle on asetettu erityinen tahallisuusvaatimus, joka edellyttää, että velallinen on tarkoituksella siirtänyt omaisuutensa ulkomaille saattaakseen sen velkojien ulottumattomiin. Teon tulee siis tapahtua mainitussa tarkoituksessa, jotta se olisi rangaistava. Velkojien ulottumattomissa omaisuus on silloin, kun sitä ei saada käytettäväksi velkojien tyydytykseen velallisen myötävaikutuksella tai kansainvälisen oikeusavun keinoin.³⁰

Tekotapatunnusmerkki täyttyy heti omaisuuden siirtyessä ulkomaille. Näyttöä velallisen tarkoituksesta saadaan käytännössä vasta silloin, kun voidaan todeta, että omaisuus on jäänyt ulkomaille siten, että sitä ei voida enää palauttaa Suomeen. Jos velallinen siirtää omaisuuttaan ulkomaille ulkomaisen velkojan saatavien vakuudeksi, ei tunnusmerkistö täyty. Velallisen salatessa ulkomailta olevaa omaisuuttaan konkurssi-, ulosotto- tai saneerausmenettelyssä, tulee teko rangaistavaksi velallisen petoksena, koska velallisen varallisuusasema heikentyy vain näennäisesti.³¹

²⁹ Kukkonen 2018, 62

³⁰ Lehtonen 2006, 29-30

³¹ Lehtonen 2006, 30

3.1.4 Velvoitteiden perusteeton lisääminen

Velallinen voi lisätä perusteettomasti velvoitteitaan, jos hän taloudellisessa kriisitilanteessa ollessaan pahentaa entisestään taloudellisia vaikeuksiaan esimerkiksi käyttämällä huomattavan suuria summia selvästi tappiolliseen liiketoimintaan tai toiminnan kannalta hyödyttömiin hankintoihin, tai jos hän ryhtyy liiketoiminnan kannalta epäedullisiin ja perusteettomiin vastuusitoumuksiin.³² Esimerkiksi tappiota tekevän yrityksen siirtymässä taloudellisten vaikeuksiensa lisääntyessä kalliimpiin lainamuotoihin, yrityksen rahoitusrakenteen heikentyessä samalla, voidaan katsoa, että velallinen on lisännyt perusteettomasti velvoitteitaan.³³

Velvoitteiden perusteeton lisääminen on käytännössä tulkinnanvarainen tekoapatunusmerkki. Velvoitteiden perusteetonta lisäämistä on esimerkiksi tavaroiden ja palveluiden tilaaminen, lainanotto ja varojen siirtäminen. Myös konsulttipalkkiot ja ulkomaan matkojen maksaminen on katsottu velvoitteiden perusteettomaksi lisäykseksi.³⁴

Korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO 2002:46) kysymys oli velvoitteiden perusteetomasta lisäämisestä. A oli laatinut haastehakemuksen, jonka hänen avopuolisonsa B allekirjoitti. Haastehakemuksessa vaadittiin A:ta suorittamaan elatusapua heidän yhteisille lapsilleen kummallekin 3000 markkaa kuukaudessa. A oli myöntänyt käräjäoikeudelle antamassaan vastauksessa kanteen oikeaksi. Elatusavun määrän katsottiin ylittävän selvästi sen, mitä lasten tarpeet sekä A:n maksukyky huomioon ottaen voitiin pitää riittävänä. A oli ryhtynyt tähän menettelyyn, koska tarkoituksena oli välttää palkan ulosmittaus muista veloistaan. A oli ollut tietoinen taloudellisista vaikeuksistaan ja että hänen tekonsa voi vahingoittaa velkojensa taloudellisia etuja. A tuomittiin velallisen epärehellisyydestä.

Lisäämällä velvoitteita ei yleensä tietoisesti pyritä vahingoittamaan velkojien taloudellisia etuja. Esimerkiksi liikeyrityksissä saattaa velkojien kannalta olla myös edullista yrittää auttaa velallista selviytymään taloudellisista vaikeuksistaan lisäluotolla tai pidentämällä maksuaikaa. Tällaisiin velvoitteisiin sitoutumista on pidetty hyväksyttävänä. Keskeistä on

³² Kukkonen 2018, 99

³³ Tapani 2018, 825

³⁴ Tapani 2018, 825

kuitenkin se, onko velallisen toiminta taloudellisesti tarkoituksenmukaista, kannattavaa sekä järkevää.³⁵

Eryteisesti velvoitteiden perusteeton lisääminen tulee tekotapana kysymykseen silloin, kun ennen konkurssia yhtiö on ”myyty” saattohoitajalle. Saattohoitaja voi saada haltuunsa esimerkiksi yhtiön luottokortit ja hankkia niiden avulla omaisuutta hyväksi käyttäen yhtiön nimeä. Yhtiö saa tällöin vastikkeen ostetun tavaran muodossa, mutta käytännössä vastike päättyy saattohoitajalle.³⁶

Velvoitteiden perusteettoman lisäämisen rangaistavuuden edellytyksenä on, että tehtyjä lisäsitoumuksia voidaan velallisen taloudellinen tilanne huomioiden pitää perusteettomina. Tunnusmerkkiä tulee tulkita yhdessä muihin velallisen epärehellisyyden tunnusmerkkeihin. Jotta lisävelvoite voi olla perusteeton, on sen aiheutettava maksukyvyttömyys tai pahennettava sitä oleellisesti.³⁷

3.2 Velallisen törkeä epärehellisyys

Velallisen epärehellisyyden törkeästä muodosta säädetään rikoslain 39 luvun 1 a §:ssä. Jos velallinen tavoittelee teollaan huomattavaa taloudellista hyötyä joko itselleen tai toiselle, syyllistyy hän velallisen törkeään epärehellisyyteen. Hyötymisen ei tarvitse toteutua, pelkästään hyötymispyrkimys on riittävää tunnusmerkistön täyttymiselle. Rahamääriä ohjeita ei huomattavan suuren hyödyn arvioimisesta voida antaa. Rahamäärän arvioimisessa voidaan vertailukohtana käyttää muiden omaisuus- ja vaihdantarikosten törkeiden tekemuotojen soveltamiskäytäntöä. Esimerkkinä törkeä veropetos, jossa raja on ollut noin 20 000 euroa.³⁸

Toiseksi tunnusmerkistö täyttyy, jos velallinen aiheuttaa huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa velkojille. Vahinko on huomattava silloin, kun velkojien yhteenlaskettu taloudellinen menetys on suuri. Rikoksella saavutettua hyötyä vastaa valmistelutöiden mukaan usein aiheutetun vahingon määrä, mutta tämä ei aina välttämättä pidä paikkaansa. Erityisen tuntuva vahinko arvioidessa on pääpaino teon vaikutuksella yksittäisen velkojan varallisuusasemaan. Vaikka rahamäärältään vahinko ei olisi kovin suuri, voivat

³⁵ Kukkonen 2018, 100

³⁶ Nuutila & Hakamies 2013, 1079

³⁷ Nuutila & Hakamies 2013, 1078-1079

³⁸ Nuutila & Hakamies 2013, 1080

teon seuraukset olla tietyn yksittäisen velkojan taloudellinen tilanne huomioon ottaen varsin merkittävät.³⁹

Korkeimman oikeuden ratkaisussa (KKO 2018:12) A oli osakeyhtiön hallituksen jäsenenä luovuttanut yhtiöstä varoja kolmen vuoden aikana ilman hyväksyttävää syytä itselleen sekä puolisolleen yhteensä 54 693 euroa. Varojen nostoa ei ollut kirjattu kirjanpitoon. Luovutuksilla oli aiheutettu maksukyvyttömyys jo yhtiön toiminnan alkuvaiheessa ja myöhemmin maksukyvyttömyyttä oli pahennettu oleellisesti. A oli tavoitellut huomattavaa hyötyä ja rikos oli myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. A tuomittiin törkeästä velallisen epärehellisyydestä.

Velallisen ei tarvitse aiheuttaa vahinkoa tarkoituksella. Riittävää on, että tekijä on teko hetkellä tietoinen siitä, että taloudellisen tilanteensa perusteella hänen tekonsa voi aiheuttaa huomattavaa tai erityisen tuntuva vahinkoa velkojilleen ja aiheuttaa teollaan maksukyvyttömyytensä tai pahentaa maksukyvyttömyyttään oleellisesti. Edellytyksenä on myös, että vahingon on pitänyt aiheutua todellisuudessa.⁴⁰

Tunnusmerkistö täyttyy myös, jos teko tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Teon suunnitelmallisuuden tulee olla yksityiskohtaisempaa ja perusteellisempaa mitä perustunnusmerkistö edellyttää, jotta teko olisi törkeä. Suunnitelmallisuus voi tähdätä esimerkiksi teon menestykselliseen suorittamiseen tai hankaloittamaan rikoksen selvittämistä. Velallisen epärehellisyys voidaan suorittaa pitkälläkin aikavälillä ja se voi käsittää useita osatekoja, jotka yritetään saada näyttämään normaaliin liiketoimintaan kuuluvilta ja laillisilta teoilta. Viitteitä teon suunnitelmallisuudesta ovat erityisesti pitkäaikaiset valmistelutoimet, erityistä taitoa ja vaivannäköä edellyttävät täytäntöönpanotoimet sekä neuvonantajien ja välikäsien käyttäminen.⁴¹

Jotta velallinen voitaisiin tuomita törkeästä velallisen epärehellisyydestä on tekoa pidettävä myös kokonaisuutena arvostellen törkeänä. Törkeän tekomuodon täyttymisen edellytyksenä ei voida pelkästään pitää riittävänä, että tunnusmerkistössä lueteltu seikka toteutuisi.⁴² Tunnusmerkistö sisältää merkittävimmät ja haitallisimmat perusteet, ja jotta yksittäinen ankaroittamisperuste olisi riittävä kokonaisarvostelun täyttymiselle, on perusteen oltava merkittävä. Esimerkiksi tekijän tahallisuus ja tekojen moitittavuus voi kokonaisarvostelussa puoltaa törkeysvaatimuksen täyttymistä. Velalliselle rangaistusta

³⁹ Kukkonen 2018, 130-131

⁴⁰ Hirvonen & Määttä 2018, 389

⁴¹ Lehtonen 2006, 36

⁴² Kukkonen 2018, 132

vaativan asianomistajan tai syyttäjän tulee esittää perusteensa miksi tekoa tulisi pitää kokonaisuutena arvioiden törkeänä sekä ne seikat joihin hän vetoaa vaatimuksensa tueksi.⁴³

Vuosien 2009 ja 2016 välisenä aikana alioikeuksissa käsiteltyjen törkeiden velallisen epärehellisyysrikosten määrä on ollut huomattavasti korkeampi kuin perusmuotoisten velallisen epärehellisyysrikosten määrä. Vuonna 2016 törkeästä velallisen epärehellisyydestä tuomioita annettiin 113 tapauksessa, joista ehdollista vankeutta annettiin 103 tapauksessa. Rangaistusten mediaani oli 7,5 kuukautta vankeutta. Kahdeksassa tapauksessa rangaistuksena oli ehdotonta vankeutta, keskimäärin 21 kuukautta. Yhdyskunta-palveluun tuomittiin kahdessa tapauksessa.⁴⁴

⁴³ Kukkonen 2018, 134

⁴⁴ Hirvonen & Määttä 2018, 390-391

4 VELALLISEN PETOS

Rikoslain 39 luvun 2 §:n mukaan velallisen petokseen syyllistyy velallinen, joka hankkii itselle tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä konkurssi-, ulosotto-, velkajärjestely- tai saneerausmenettelyssä 1) salaa omaisuuttaan 2) ilmoittaa kokonaan tai osittain perusteettoman taikka valeoikeustoimeen perustuvan veloitteen 3) antaa muun väärän tai harhaanjohtavan tiedon velkojien kannalta merkityksellisestä seikasta, tai 4) jättää ilmoittamatta velan. Velallisen petoksesta on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Jos velallinen oikaisee erehdyttävän tiedon tai muuten ehkäisee tekonsa vaikutuksen menettelyyn, ennen kuin hän vahvistaa pesäluettelon oikeaksi tai erehdyttävä tieto muuten vaikuttaa menettelyyn, ei tekoa pidetä velallisen petoksena.

Velallisen petossäännöksen tarkoituksena on suojata velkojien taloudellisia etuja eri maksukyvyttömyysmenettelyissä. Velallisen joutuessa maksukyvyttömyysmenettelyyn, edellyttävät menettelyn tehokkuus ja oikeudenmukaisuus, että kaikki velallisen velkojien saatavien täyttämiseen käytettävät varat saadaan mukaan menettelyyn. Tämän lisäksi ainoastaan todellisten velkojien tulee saada suorituksia täytäntöönpanossa.⁴⁵

Velallisen teon on loukattava joidenkin velkojien etua. Velallisella on mahdollisuus välttyä rangaistusvastuusta, jos hän oikaisee antamansa erehdyttävän tiedon tai muuten ehkäisee tekonsa vaikutuksen menettelyyn, ennen kuin erehdyttävä tieto on vaikuttanut menettelyyn.⁴⁶ Kaikissa velallisen petoksen tunnusmerkistön tekotavoissa on kyse erehdyttämistoimista, joilla on tarkoitus vaikuttaa maksukyvyttömyysmenettelyn kulkuun⁴⁷.

Velallisen petoksen rangaistavuuden edellyttää jotakin tunnusmerkistössä mainittua maksukyvyttömyysmenettelyä. Yleensä velallinen on täysin tietoinen, miksi ja missä menettelyssä hänen tulee antaa tietoja tuloistaan, varoistaan ja veloistaan. Jos velallinen väittää, että on erehtynyt maksukyvyttömyysmenettelyä koskevien säännösten sisällöstä tai siitä, koska hänellä on velvollisuus antaa tietoja, on kyse lähtökohtaisesti rikoslain 4 luvun 2 §:n kieltoerehdyksestä. Velallinen pystyy harvoin menestyksellisesti vetoamaan

⁴⁵ Tapani 2018, 833

⁴⁶ Nuutila & Hakamies 2013, 1084

⁴⁷ Kukkonen 2010, 782

siihen, että hänen erehtymistään tiedonantovelvollisuuden sisällöstä voitaisiin pitää anteeksiannettavana.⁴⁸

Velallisen petoksen rangaistavuuden edellytyksenä on myös hankkia oikeudetonta taloudellista hyötyä itselle tai toiselle. Hyödyn tavoittelulla tarkoitetaan sitä, että velallinen pyrkii siihen, ettei kaikkea menettelyn piirissä olevaa omaisuutta saataisi velkojien vaatimusten katteeksi. Säännöksen soveltaminen ei sen sijaan edellytä, että teosta koituisi todellisuudessa velalliselle tai jollekin muulle hyötyä.⁴⁹

Velallisen omaisuuden kätkemiseen osallistunut henkilö voidaan tuomita avunannosta velallisen petokseen. Kätkemistoimien on pitänyt tapahtua ennen pesäluettelon oikeaksi vahvistamista tai muuta maksukyvyttömyysmenettelyä ja tekijän on pitänyt olla tietoinen velallisen taloudellisesta kriisitilanteesta. Erityistä tietoisuutta tulevasta maksukyvyttömyysmenettelystä ei voida edellyttää, koska avunantajan toimia voidaan arvioida myös avunantona velallisen epärehellisyyteen. Jos henkilö osallistuu velallisen omaisuuden kätkemiseen maksukyvyttömyysmenettelyn jälkeen, voidaan hänet tuomita rikoslain 32 luvun 6 §:ssä säädetystä rahanpesusta.⁵⁰

Velallisen petokseen voi liittyä virheellinen tai puutteellinen kirjanpito, jolloin tekijää rangaistaan velallisen petoksesta sekä lisäksi rikoslain 30 luvun 9-10 §:n kirjanpitorikoksesta. Pelkkä kirjanpitorikkomus sen sijaan sisältyy velallisen rikoksiin. Velallisen petokseen sisältyy rikoslain 36 luvun 1 §:n petos, erityissäännöksen syrjäyttäessä yleissäännöksen. Muut velallisen rikokset voivat sen sijaan esiintyä samanaikaisesti, jolloin niistä tuomitaan yhtenäisrangaistus.⁵¹ Velallisen petos ei ole yrityksenä rangaistava, vaikka petoksen yleissäännöksen mukaan myös petoksen yritys on rangaistava. Velallisen petossäännöksessä tarkoitetut teot ovat tyypiltään sellaisia, ettei ole tarpeellista ulottaa niiden rangaistavuutta yritysasteelle.⁵²

Maksukyvyttömyyslainsäädännöstä löytyvät itsekriminointisuoja antavat säännökset vaikuttavat velallisen tietojenantovelvollisuuden sisältöön. Velallisen tietojenantovelvollisuuden rikkominen on säädetty rangaistavaksi velallisen petoksen tunnusmerkistössä, joten itsekriminointisuoja vaikuttaa velallisen petoksen tunnusmerkistön sisältöön ja

⁴⁸ Tapani 2018, 852

⁴⁹ Nuutila & Hakamies 2013, 1083

⁵⁰ Nuutila & Hakamies 2013, 1090

⁵¹ Nuutila & Hakamies 2013, 1090

⁵² HE 66/1988, 164

soveltamisalueeseen.⁵³ Velallisen tarve itsekriminointisuojaajalle voi tulla esiin esimerkiksi ulosottomenettelyssä, silloin kun velallinen on tehnyt ennen käynnissä olevaa ulosotto-selvitystä samaan varallisuuspiiriin kohdistuvia todellisia omaisuuden luovutuksia, joihin liittyvien seikkojen ilmoittaminen on menettelyssä tarpeen. Tällaiset tiedot voivat liittyä velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistössä tarkoitettuun tekoon, jos omaisuuden luovutus on aiheuttanut maksukyvyttömyyden tai oleellisesti pahentanut sitä.⁵⁴

4.1 Tekotapatunnusmerkit

4.1.1 Omaisuuden salaaminen

Velallisen petoksen ensimmäisenä tekotapana on omaisuuden salaaminen. Se on velallisen petosrikoksen keskeisesti sekä myös taloudellisesti merkittävin tekotyyppi.⁵⁵ Omaisuuden salaamisella tarkoitetaan sitä, että velallinen jättää maksukyvyttömyysmenettelyssä ilmoittamatta jotain sellaista omaisuutta, josta hänellä on ilmoitusvelvollisuus. Velallinen voi esimerkiksi jättää ilmoittamatta jonkin konkurssipesälle kuuluvan esineen, jotta voisi pitää sen itsellään tai luovuttaa sen jollekin toiselle.⁵⁶

Velallinen voi salata mitä tahansa irtainta tai kiinteää omaisuutta, jolla on jotain varallisuusarvoa. Omaisuus ja omistusoikeus muodostuvat esineoikeudessa oikeuksien tasolla, joten näin ollen salaamisen kohteena voivat olla myös muut kuin varsinaiset esineoikeudelliset esineet. Muiden omistamiin esineisiin kohdistuvat varallisuusarvoiset oikeudet ovat tällaisia, esimerkiksi metsänhakkuoikeus. Saamisoikeudet ja omistusosuudet sekä immateriaalioikeudet ovat myöskin tunnusmerkistössä tarkoitettua omaisuutta.⁵⁷

Omaisuuden salaamista voidaan valmistella siten, että omaisuus siirretään valeoikeustoimen avulla näennäisesti bulvaanin tai välikäden nimiin omaisuuden jäädessä todellisuudessa velalliselle. Salaamista voidaan helpottaa myös jättämällä kirjaamatta kirjantalon yksityisottoja tai aikaisemmin sallittuja lähipiirilainoja. Velallisen petos täyttyy silloin, kun velallinen vahvistaa puutteellisen pesäluettelon oikeaksi. Rikoksen

⁵³ Kukkonen 2015, 248

⁵⁴ Kukkonen 2015, 251

⁵⁵ Ovaska 2008, 476

⁵⁶ HE 66/1988, 164

⁵⁷ Kukkonen 2018, 162

tunnusmerkistön voi täyttää myös yrityksen kirjanpidon ja kassan ohi tapahtuvan käyttö- tai vaihto-omaisuuden myynnistä saatujen varojen salaaminen. Salaaminen täyttyy, jos kirjanpidossa olevia virheellisyyksiä ei oikaista maksukyvyttömyysmenettelyssä.⁵⁸

Ratkaisussa KKO 1998:97 toimitusjohtaja oli hallituksen ainoana jäsenenä yhtiön konkurssissa vannonut pesäluettelon oikeaksi ja salannut noin 300 000 markan velkansa yhtiölle. Konkurssi oli rauennut varojen puutteeseen. Toimitusjohtaja oli puolustautunut sanomalla saatavan olevan arvoton, koska hän itse oli varaton sekä hänen tulotasonsa oli alhainen. Toimitusjohtajan mielestä ei arvottoman saatavan ilmoittamatta jättäminen aiheuttanut vahinkoa kenellekään. KKO tuomitsi toimitusjohtajan velallisen petoksesta, sillä selvitystä pysyvistä maksukyvyttömyydestä ei ollut esitetty.

4.1.2 Perusteettoman veloitteen ilmoittaminen

Velallisen petoksen toisena tekotapatunnusmerkkinä on kokonaan tai osittain perusteettoman taikka valeoikeustoimeen perustuvan veloitteen ilmoittaminen. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että velallinen ilmoittaa olemattoman velan tai ilmoittaa todellisen velan liian suureksi. Tällaisella menettelyllä voidaan tavoitella virheellisen jako-osuuden määrittämistä jonkun lähipiiriin kuuluvan velkojan hyväksi.⁵⁹

Velallisen petos täyttyy, kun velallinen ilmoittaa velkasuhteen sisällön jonkun velkojan kannalta todellista edullisemmaksi. Kyse voi olla velallisen petoksesta, jos velallinen esimerkiksi konkurssin yhteydessä laatii takautuvasti panttisuomuksen tarkoituksenaan suosia tiettyä velkojaa ja vannoo tämän virheellisen tiedon sisältävän pesäluettelon oikeaksi. Velallisen petokseen kuuluu erehdyttäminen, joten velkojaa ei ole kuitenkaan tosiasiallisesti suosittu. Jos näin on, on kyse petoksen sijaan velkojansuosinnasta. Lisäksi tahallisuusvaatimus edellyttää, että velallinen pitää veloitetta riittävän todennäköisesti ainakin osittain perusteettomana.⁶⁰

Perusteettoman veloitteen ilmoittaminen koskee lähinnä yleistäytöntöönpanomenettelyjä, eli konkurssia, velkajärjestelyä ja yrityssaneerausta. Ulosotossa taas perusteettomien veloitteiden ilmoittamisella voi olla merkitystä ulosmittauksen kohteen valikoitumiseen. Esimerkiksi veloitteen kohdistuessa johonkin tiettyyn esineeseen tai oikeuteen,

⁵⁸ Kukkonen 2018, 162

⁵⁹ Kukkonen 2018, 167

⁶⁰ Nuutila & Hakamies 2013, 1088

esimerkiksi sivullisen tekaistuun panttioikeuteen. Esinettä rasittavan panttioikeuden takia se tuottaa heikommin ulosmittauksessa varoja muiden velkojien saatavien maksuun.⁶¹

4.1.3 Muu väärä tai harhaanjohtava tieto

Velallinen voi loukata velkojien etuja antamalla maksukyvyttömyysmenettelyssä muitakin vääriä tietoja kuin omaisuuden salaamiseen tai perusteettomiin velvoitteisiin liittyviä virheellisiä tietoja. Tällaisia virheellisiä tietoja voivat esimerkiksi olla väärät tiedot keskeneräisistä liiketoimista ja niiden merkityksestä tai tiedot omaisuuteen kuuluvan keksinnön arvosta.⁶²

Muita vääriä tai harhaanjohtavia tietoja ei ole mahdollista yksilöidä tunnusmerkistössä täsmällisesti. Tämän vuoksi tekotapa on ilmaistu avoimessa muodossa. Avointa tunnusmerkistötekijää on rajoitettu edellyttämällä, että kysymyksessä on oltava velkojien kannalta merkityksellinen seikka. Lisäksi rikosvastuun syntyminen edellyttää tältä osin, että tiedolla on tosiasiallisesti merkitystä käynnissä olevassa maksukyvyttömyysmenettelyssä ja että tiedolla on myös merkitystä velkojille. Muun väärän tai harhaanjohtavan tiedon antaminen voi esimerkiksi johtaa konkurssin pitkittymiseen niin, että velkojille aiheutuu siitä vahinkoa.⁶³

4.1.4 Velan ilmoittamatta jättäminen

Velallisen petoksen tunnusmerkistöön lisättiin velan ilmoittamatta jättäminen yrityssaaneerauslain ja velkajärjestelylain säätämisen yhteydessä. Tällä muutoksella haluttiin varmistaa, että kaikki velat saadaan mukaan selvitysmenettelyjen piiriin.⁶⁴ Velan ilmoittamatta jättäminen on erityyppinen tunnusmerkki kuin kolme muuta, koska se loukkaa yksittäisen velkojan intressejä. Menettelyyn liittyvästä kuulutuksesta huolimatta voi saamis-oikeus jäädä valvomatta, jos velkoja ei saa siitä tietoa. Rikoksen asianomistajana tässä tapauksessa ollut kyseinen velkoja voi saada tuomiossa määrätty vahingonkorvaukset suoraan omaksi hyväkseen.⁶⁵

⁶¹ Kukkonen 2018, 167

⁶² HE 66/1988, 164

⁶³ Kukkonen 2018, 168

⁶⁴ Kukkonen 2018, 172

⁶⁵ Nuutila & Hakamies 2013, 1089

4.2 Maksukyvyttömyysmenettelyistä annetun lainsäädännön merkitys

Rikoslain 39 luvun 2 §:ssä on viittaus tunnusmerkistössä kuvattujen tekojen tekemiseen tietyssä maksukyvyttömyysmenettelyssä. Tämä vaikuttaa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön perusteella neljällä keskeisellä tavalla rikosvastuun syntymiseen. Ensimmäisenä se määrittelee rangaistavan teon ajallisen sijoittumisen. Tällä tarkoitetaan sitä, että rikoksen on pitänyt tapahtua kulloinkin kyseessä olevan maksukyvyttömyysmenettelyn aikana. Toisena viittaus asettaa menettelyn mukaan toisistaan eroavia lisäehtoja, miten velallisen tietojenantovelvollisuus täytetään. Kolmantena se määrittelee mitä tietoja velallisen tietojenantovelvollisuuden piiriin kuuluu ja kuinka merkityksellisiä ne ovat sekä tietojenantovelvollisuuden syntymistavan menettelyittäin toisistaan eroavalla tavalla. Neljäntenä on itsekriminointisuojaan vaikutus velallisen tietojenantovelvollisuuteen, joka vaihtelee menettelyittäin. Näitä neljää seikkaa ei rikossäännöksen tunnusmerkistöstä ja sen sisältämän viittauksen sanamuodosta täsmällisesti ilmene.⁶⁶

4.2.1 Konkurssi

Konkurssimenettelyssä velallisen tulee myötävaikuttaa siihen, että pesänhoitaja voi suorittaa hänelle kuuluvat tehtävät ja menettely voidaan saattaa asianmukaisesti päätökseen. Velallisen on erityisesti huolehdittava siitä, että pesänhoitaja saa pesään kuuluvan omaisuuden ja velallisen käyttämät toimitilat hallintaansa sekä pääsyn velallisen tietojärjestelmiin. Velallisen tulee antaa pesänhoitajalle pesäluettelon laatimista varten tarpeelliset tiedot konkurssipesään kuuluvasta omaisuudesta ja konkurssisaatavista sekä muut tämän tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. (KonkL 4:5.) Velallisen tietojenantovelvollisuutta ei ole rajattu säännöksessä vain pesänhoitajan pyytämiin tietoihin. Velallisen tulee oma-aloitteisesti ilmoittaa myös sellaiset seikat, jotka voivat velallisen mielestä olla tarpeen pesänhoitajan tehtävien suorittamiseksi.⁶⁷

Pesänhoitajan on laadittava velallisen varoista ja veloista pesäluettelo, josta on käytävä ilmi riittävästi eriteltyinä ainakin velallisen omaisuus konkurssin alkaessa ja arvio sen rahaksimuuton tuloksesta sekä velallisen velat ja muut sitoumukset. Pesäluettelo on laadittava kahden kuukauden kuluessa konkurssin alkamisesta. (KonkL 9:1.) Velallisen tulee vahvistaa allekirjoituksellaan pesäluettelo oikeaksi. Jos hän ei voi vahvistaa

⁶⁶ Kukkonen 2018, 138

⁶⁷ HE 26/2003, 63

pesäluetteloa oikeaksi sellaisenaan, on hänen esitettävä ja liitettävä siihen tarpeellisiksi katsomansa täydennykset, oikaisut sekä muut huomautukset. Jos velallinen on jättänyt antamatta tietoja 5 a §:ssä tarkoitetun itsekriminointisuojan nojalla, on tästä ilmoitettava viimeistään silloin kun hän vahvistaa pesäluettelon oikeaksi. Tuomioistuin voi pesänhoitajan vaatimuksesta määrätä, että velallisen on pesäluettelon allekirjoittamisen sijasta saavuttava tuomioistuimeen ja vahvistettava siellä valallaan tai vakuutuksellaan pesäluettelo oikeaksi. (KonkL 4:6.2.) Velallinen ei kuitenkaan syyllisty uudelleen uuteen velallisen petokseen, kun hän vahvistaa tuomioistuimessa oikeaksi väriin tietoihin perustuvan pesäluettelon. Tällöin teko voi täyttää kokonaisuutena arvioiden törkeän velallisen petoksen tunnusmerkistön.⁶⁸

Velallisen petos konkurssimenettelyssä täyttyy, kun velallinen salaa omaisuuttaan pesäluettelosta jonka hän on allekirjoituksellaan vahvistanut oikeaksi. Pesäluettelon vahvistamisella velallinen vakuuttaa, että kaikki siinä olevat tiedot pitävät paikkansa.⁶⁹ Velallisella on pesäluetteloa vahvistaessaan mahdollisuus tehdä niin sanottuja varaumia. Varauksella tarkoitetaan yksilöityä kannanottoa tai perustetta siitä, että miksi velallinen ei ole varma jostain tietystä seikasta pesäluettelossa. Velallinen voi varauman tekemisellä välttyä syyllistymisestä velallisen petokseen.⁷⁰

Jos velallinen korjaa antamansa virheellisen tiedon ennen kuin hän on vannonut pesäluettelon oikeaksi tuomioistuimessa, tai muuten ehkäisee tekonsa vaikutuksen menettelyyn, ei tekoa pidetä rikoslain 39 luvun 2 §:n mukaan velallisen petoksena. Velallinen on vahvistanut pesäluettelon oikeaksi jo aikaisemmin, vaikka pesänhoitaja vaatisi velallista vielä vahvistamaan pesäluettelon oikeaksi tuomioistuimessa. Tehokkaan katumisen osalta voidaan tämän vuoksi esittää kaksi tulkintaa. Ensimmäisen tulkintavaihtoehdon mukaan ei tehokas katuminen olisi mahdollista, koska konkurssilain tarkoituksena on tuoda selkeästi esille pesänhoitajan korostunut merkitys konkurssimenettelyssä. Toisen tulkintavaihtoehdon perusteella taas tehokas katuminen olisi mahdollista, jos erehdyttävä tieto ei ole vielä vaikuttanut menettelyyn ja virhe korjataan oikaisemalla erehdyttävä tieto. Viimeksi mainittua tulkintavaihtoehtoa ei voida pitää perusteltuna, koska tunnusmerkistössä selkeästi todetaan, että velallisen on oikaistava tieto ennen pesäluettelon

⁶⁸ Kukkonen 2018, 149

⁶⁹ Kukkonen 2018, 148

⁷⁰ Kokko & Salminen 2013, 177

oikeaksi vahvistamista. Tietojen oikaiseminen ei siis poista rikosoikeudellista vastuuta, mutta se voidaan ottaa huomioon rangaistusta mitattaessa.⁷¹

Olellisena osana pesänhoitajan tehtäviin konkurssipesän selvityksessä kuuluu mahdollisen rikollisen toiminnan selvittäminen ja tutkiminen. Velallisen petos ilmenee konkurssimenettelyssä tyypillisesti pesäluettelon laatimisen yhteydessä ja sen jälkeisessä konkurssipesän selvityksessä.⁷² Pesänhoitajan aktiivisen ja normaalin huolellisuusvelvoitteen ylittävän toiminnan avulla voidaan velallisen petoksen haitallisia vaikutuksia velkojille estää tai ainakin vähentää. Omaisuuden salaamistilanteissa ei pesänhoitaja ehkä aktiivisella toiminnallakaan pysty ehkäisemään tekoa. Omaisuus saattaa paljastua vasta silloin, kun asiat voidaan selvittää poliisitutkinnassa. Tämän kaltaiset tapaukset ovat esimerkiksi sellaisia, joissa velallinen on järjestänyt omaisuuden peiteyhtiön nimiin.⁷³

4.2.2 Ulosotto

Ulosotto käsittää rikoslain 39 luvun 8 §:n mukaan varsinaisen ulosottomenettelyn lisäksi soveltuvien osin myös ulosottoviranomaisen menettelyn, johon ryhdytään ulosoton turvaamiseksi. Ulosottomenettely käsittää siten ulosmittauksen, ulosottoselvityksen, ulosoton turvaamistoimenpiteet sekä verojen ja julkisten maksujen ulosoton.⁷⁴

Velallisen tietojenantovelvollisuus perustuu konkurssi-, velkajärjestely- ja yrityssaneerauslainsäädännössä yleiseen myötävaikutusvelvollisuuteen. Ulosottomenettelyssä on taas säädetty yksityiskohtaisemmin velallisen tietojenantovelvollisuuden kohteena olevista tiedoista ulosottokaaren 3 luvun 52 §:ssä. Velallinen on tämän mukaan velvollinen ulosottomiehen erikseen kysyessä ilmoittamaan totuudenmukaisesti täytäntöönpanossa tarpeelliset tiedot. Ulosottomies saa ulosottokaaren 3 luvun 56 §:n mukaan hankkia velalliselta tietoja vapaamuotoisesti tai ulosottoselvityksen avulla. Ulosottokaaren 3 luvun 56 §:n 2 kohdan mukaan velallista on muistutettava totuusvelvollisuudesta ja ilmoitettava, että väärän tiedon antaminen tai tiedon salaaminen saattaa johtaa rangaistukseen. Tämä selkeyttää velallisen petoksen tunnusmerkistön edellyttämää tahallisuusvaatimusta.⁷⁵

⁷¹ Tapani 2018, 841-842

⁷² Kokko & Salminen 2013, 172-177

⁷³ Ovaska 2008, 484

⁷⁴ Tapani 2018, 842

⁷⁵ Kukkonen 2010, 782-783

Velallinen voi syyllistyä velallisen petokseen salaamalla omaisuutta ulosotossa. Velallisen petos ulosottomenettelyssä voi täytyä esimerkiksi silloin, kun ulosottomies ulosotoselvityksessä tai vapaamuotoisessa selvityksessä kysyy velalliselta täytäntöönpanon kannalta tarpeellisia tietoja eikä velallinen niitä anna.⁷⁶ Rangaistavuuden edellytyksenä on siis, että velallinen omaisuutta salatessaan laiminlyö hänelle asetetun tiedonantovelvollisuuden. Lisäksi rangaistavuus edellyttää, että syyttäjä kykenee näyttämään salatun omaisuuden todella kuuluneen velalliselle.⁷⁷

Velallisen petoksen kolmantena tekotapana on muun väärän tai harhaanjohtavan tiedon antaminen velkojien kannalta merkityksellisestä seikasta. Ulosottomenettelyssä velkojia ei varsinaisesti harhauteta antamalla vääriä tai harhaanjohtavia tietoja, vaan ulosottomiestä harhautetaan tekemään ratkaisuja saamiensa tietojen perusteella. Tietojen merkityksellisyyttä arvioitaessa velallisen petoksen tunnusmerkistön kannalta, on otettava huomioon tietojen voivan tuottaa oikeudetonta taloudellista hyötyä velalliselle tai toiselle. Tahallisuuden osalta edellytyksenä on velallisen tarkoitus ja myös mahdollisuus hankkia vääriä tai harhaanjohtavia tietoja tavoitteena antaa itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä. Hakijavelkojille aiheutetaan samalla todellisesti taloudellista vahinkoa.⁷⁸

Velallisen petoksen toisena tekotapatunnusmerkkinä on mainittu kokonaan tai osittain perusteettoman taikka valeoikeustoimeen perustuvan velvoitteen ilmoittaminen. Tekotapa ei sovellu ulosottomenettelyyn, koska menettelyssä ei konkurssi-, yrityssaneeraus- ja velkajärjestelymenettelyiden tapaan selvitetä velallisen velvoitteita kokonaisvaltaisesti.⁷⁹ Myöskään neljäntenä tekotapana mainittu velan ilmoittamatta jättäminen ei liity ulosottomenettelyyn, vaan paremminkin yrityssaneeraukseen. Velan ilmoittamatta jättämisellä on yrityssaneerausmenettelyssä erityinen merkitys, koska lähtökohtana on, että tuntemattomiksi jääneet velat lakkaavat ennen saneerausmenettelyn vahvistamista.⁸⁰

4.2.3 Velkajärjestely

Yksityishenkilön velkajärjestelystä säädetään yksityishenkilön velkajärjestelystä (VJL, 57/1993) annetussa laissa. Yksityishenkilön velkajärjestely tarkoittaa menettelyä

⁷⁶ Kukkonen 2010, 788

⁷⁷ Tapani 2018, 842-843

⁷⁸ Kukkonen 2011, 270

⁷⁹ Kukkonen 2011, 266

⁸⁰ Kukkonen 2011, 285

maksukyvyttömän velallisen taloudellisen tilanteen korjaamiseksi. Tuomioistuin määrää velallisen velkoja koskevista järjestelyistä ja vahvistaa hänelle hänen maksukykyään vastaavan maksuohjelman. (VJL 1 §.)

Korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 1998:164 perusteella menettely käsittää velallisen petosta arvioitaessa oikeudenkäyntivaiheen aloittamispäätöksestä lähtien, mutta ei hakemuksen tekemiseen käsittävää aikaa. Velallisen petos voi täytyä vasta silloin, kun tuomioistuin tekee päätöksen menettelyn aloittamisesta. Ratkaisussa A oli jättänyt velkajärjestelyhakemuksen, jossa hän oli ilmoittanut velkojensa määrän pienemmiksi, mitä ne todellisuudessa olivat. Tuomioistuin ei ollut ehtinyt tehdä vielä päätöstä velkajärjestelyn aloittamisesta, sillä A oli ehtinyt peruuttaa velkajärjestelyhakemuksensa. Tämän vuoksi korkein oikeus hylkäsi syytteen velallisen petoksesta, sillä sen mukaan teon rangaistavuuden edellytyksenä oli velkajärjestelyn aloittaminen.

Velallinen voi syyllistyä petokseen maksuohjelman aikana. Velallisen on velkojan pyynnöstä esitettävä maksuohjelman aikana selvitys velkajärjestelylain 35 a §:ssä tarkoitetun lisäsuoritusvelvollisuuden perusteena olevista seikoista. (VJL 7.3 §.) Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:112 A:n nettotuloiksi oli arvioitu maksuohjelmassa noin 6800 markkaa kuukaudessa. A:n nettotulot olivat olleet vuonna 1999 noin 8900 markkaa kuukaudessa, jonka lisäksi A oli saanut vuoden 1998 tilikaudelta osinkoa eräästä yhtiöstä 30 000 markkaa, josta hän oli nostanut 5000 markkaa. Korkein oikeus tuomitsi A:n velallisen petoksesta, sillä A oli jättänyt ilmoittamatta velkojilleen nousseista tuloistaan sekä saamastaan osingosta.

4.2.4 Yrityssaneeraus

Yrityssaneeraus on menettely taloudellisissa vaikeuksissa olevan velallisen yritystoiminnan tervehdyttämiseksi tai sen edellytysten turvaamiseksi. Menettelyssä voidaan tuomioistuimen vahvistamalla saneerausohjelmalla määrätä velallisen toimintaa, varallisuutta ja velkoja koskevista toimenpiteistä. (YrSanL 1 §.) Yrityssaneerausmenettely alkaa siitä hetkestä, kun tuomioistuin tekee päätöksen saneerausmenettelyn aloittamisesta (YrSanL 3 §) ja päättyy taas menettelyn vahvistamiseen. (YrSanL 77.4 §.) Tämän vuoksi velallisen petokseen on mahdollista syyllistyä vain oikeudenkäyntivaiheen aikana.

Yrityssaneerlauslain 13 §:ssä säädetään velallisen tietojenanto- ja myötävaikutusvelvollisuudesta. Kyseisen lainkohdan mukaan velallinen on velvollinen antamaan

tuomioistuimelle, selvittäjälle ja velkojatoimikunnalle saneerausmenettelyn ja saneerausohjelman kannalta merkitykselliset tiedot ja lisäksi velallisella on velvollisuus oma-aloitteisesti myötävaikuttaa siihen, että selvittäjä sekä velkojatoimikunta voivat asianmukaisesti hoitaa tehtävänsä ja että saneerausmenettely voidaan asianmukaisesti saattaa päätökseen.

4.3 Törkeä velallisen petos

Velallisen petos on törkeä, jos velallinen tavoittelee huomattavaa hyötyä, tai jos velallinen vahvistaa väärän tai harhaanjohtavan tiedon tuomioistuimessa oikeaksi. Lisäksi teon tulee olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rangaistuksena törkeästä velallisen petoksesta on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi. (RL 39:3.)

Törkeän velallisen petoksen ensimmäinen ankaroittamisperuste on huomattavan hyödyn tavoittelu. Huomattavan hyödyn tavoittelu on toteutuneena tekona aiheutetun vahingon lisäksi törkeän velallisen petoksen kaikkein yleisimmin sovellettu ankaroittamisperuste. Velallinen voi esimerkiksi salata maksukyvyttömyysmenettelyssä jonkin tietyn arvokkaan omaisuuden. Rahamääräistä tasoa arvioitaessa voidaan lähtökohtana pitää rahanpesun sekä lisäksi muiden rikosten oikeuskäytännössä vakiintuneita rajoja. Esimerkiksi törkeän tekemuodon alarajana on perinteisessä kätkemisrikoksessa ollut noin 5000 euroa. Törkeän veropetoksen, törkeän velallisen epärehellisyyden, törkeän velallisen petoksen sekä törkeän avustuspetoksen huomattava taloudellisena hyötynä on kuitenkin pidetty vajaata 20 000 euroa.⁸¹

Toisena ankaroittamisperusteena on väärän tai harhaanjohtavan tiedon oikeaksi vahvistaminen tuomioistuimessa. Tämä voi esimerkiksi tarkoittaa pesäluettelon oikeaksi vahvistamista tuomioistuimessa. Vahvistaminen tarkoittaa nimenomaista kannanottoa tietyn tiedon oikeellisuuteen, eikä esimerkiksi pelkkä velallisen antama ilmoitus jonkin tietyn saatavan tai velan olemassaolosta tarkoita säännöksessä kuvattua vahvistamista.⁸²

Törkeän tekemuodon täytyminen edellyttää lisäksi, että tekoa on myös kokonaisuutena arvostellen pidettävä vakavampana kuin perusmuotoista velallisen petosta. Kokonaisarvosteluun vaikuttavat teon motiivi, suunnitelmallisuus, teon ajallinen jatkuvuus sekä

⁸¹ Kukkonen 2018, 178-179

⁸² HE 66/1988, 165

petokseen liittyvät bulvaanisuhteet. Esimerkiksi kirjanpidon kokonaan pitämättä jättäminen puoltaa kokonaisarvostelussa sitä, että tekoa on pidettävä törkeänä. Lisäksi erityisen laajat järjestelyt velallisen petoksen suorittamiseksi tukevat teon pitämistä törkeänä.⁸³

Törkeästä velallisen petoksesta tuomittiin käräjäoikeuksissa vuonna 2016 kymmenessä tapauksessa ja keskimääräinen rangaistus oli 7,5 kuukautta ehdollista vankeutta. Ehdotomaan vankeuteen ei tuomittu yhdessäkään tapauksessa.⁸⁴

4.4 Velallisen vilpillisyys

Velallisen menetellessä ilman hyötymistarkoitusta velallisen petosta koskevassa säännöksessä kuvatulla tavalla, syyllistyy hän velallisen vilpillisyyteen. Usein tällainen menettely johtuu huolimattomuudesta, mutta joskus se voi olla tahallista. Hyötymistarkoitus voi puuttua esimerkiksi tilanteessa, jossa velallisyriityksen edustajalla ei ole enää mielenkiintoa yrityksen asioihin, eikä hän maksukyvyttömyysmenettelyssä jaksaa selvittää yrityksen asioita riittävällä tavalla.⁸⁵

Velallisen vilpillisyyden tunnusmerkistössä korostetaan, että velallisella on velvollisuus toimia huolellisesti tietoja antaessaan, koska maksukyvyttömyysmenettelyissä velallisen antamalla tiedoilla on tärkeä merkitys. Tämän vuoksi velallisen vilpillisyys tulee rangaistavaksi ilman hyötymistarkoitusta, oli teko sitten tehty tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta.⁸⁶ Velallisella on kuitenkin mahdollisuus välttää rangaistusvastuu, jos hän oikeaseen väärät tiedot ennen pesäluettelon oikeaksi vahvistamista tai muuten ennen kuin tieto vaikuttaa maksukyvyttömyysmenettelyyn.⁸⁷

Yleensä velallisen vilpillisyydessä kyseessä on velallisen petossäännöksen kolmannessa kohdassa tarkoitettu väärin tai harhaanjohtavien tietojen antaminen velkojien kannalta merkityksellisistä seikoista. Kyseessä voi myös olla, että velallinen huolimattomuuttaan jättää velan ilmoittamatta säännöksen neljännessä kohdassa mainitulla tavalla.⁸⁸

⁸³ Kukkonen 2018, 182

⁸⁴ Hirvonen & Määttä 2018, 395

⁸⁵ Kukkonen 2018, 183-184

⁸⁶ Kukkonen 2018, 183-184

⁸⁷ Nuutila & Hakamies 2013, 1092

⁸⁸ Nuutila & Hakamies 2013, 1092

Velallisen vilpillisyydessä syyteoikeus vanhenee kahdessa vuodessa. Monissa tapauksissa kahden vuoden vanhentumisaika on jo ehtinyt kulua ennen kuin asia on saatu viireille. Velkojilla ei myöskään välttämättä ole kiinnostusta rikosilmoituksen tekemiseen, esimerkiksi jos vahingonkorvausvastuu kohdistuu sellaiseen henkilöön, jolta todellisuudessa ei korvausta saada perittyä.⁸⁹

Rangaistuksena velallisen vilpillisyydestä on tuomittava sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi (RL 39:4.)

4.5 Velallisrikkomus

Kun velallisen antaman väärän tai harhaanjohtavan tiedon merkitys on velkojien kannalta vähäinen tai muut rikokseen liittyvät seikat ovat kokonaisuutena arvostellen vähäisiä, on velallinen tuomittava velallisrikkomuksesta sakkoon (RL 39:5.) Vähäisyys tarkoittaa taloudellista merkitystä. Myös muiden tekoon liittyvien seikkojen osoittama vähäisyys kuuluu soveltamisalueeseen. Teon tulee siis olla kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Vähäisyysarviointi tehdään maksukyvyttömyysmenettelyn ominaispiirteiden ja vaatimusten perusteella. Esimerkkinä ulosottoselvitys, joka toteutetaan sitä varten erikseen laadittujen kysymysten ja niihin annettujen vastausten pohjalta tehtyjen tarkentavien kysymysten avulla. Näin velallisella ei ole mahdollisuutta uskottavasti vedota huolimattomuuteensa.⁹⁰

Velallisrikkomus on asianomistajarikos. Rikosprosessin edellytyksenä on tällöin asianomistajan rangaistusvaatimus. Kuten aikaisemmin käsitellyssä velallisen vilpillisyydessä, myös velallisrikkomuksen ollessa kyseessä, voivat epäillyn heikot mahdollisuudet suoriutua mahdollisista rikokseen perustuvista vahingonkorvauksista vähentää halua tehdä rikosilmoitusta velallisrikkomuksesta.⁹¹

⁸⁹ Nuutila & Hakamies 2013, 1091-1092

⁹⁰ Kukkonen 2018, 184

⁹¹ Kukkonen 2018, 184

5 VELKOJANSUOSINTA

Rikoslain 39 luvun 6 §:ssä käsitellään velkojansuosintaa. Säännöksen mukaan velkojansuosintaan syyllistyy velallinen, joka tietää itsensä kyvyttömäksi täyttämään velvoitteitaan ja suosii tiettyä velkojaa muiden velkojien kustannuksella ja 1) maksaa ennenaikaisesti velan olosuhteissa, joissa maksu ei ole tavanomainen 2) antaa velkojan saatavasta vakuuden, josta ei ollut sovittu tai jota velallinen ei ollut luvannut velkasuhteen syntyessä 3) käyttää velvoitteen täyttämiseen epätavallista maksuvälinettä olosuhteissa, jotka huomioon ottaen maksua ei voida pitää tavanomaisena, tai 4) ryhtyy muuhun sellaiseen velkojan asemaa parantavaan järjestelyyn. Velkojansuosinnasta on tuomittava rangaistuksena sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Velkojansuosintasäännöksen tarkoituksena on antaa velkojille suojaa siltä varalta, että velallinen pyrkisi suosimaan tiettyä velkojaa muiden velkojien kustannuksella. Tietyn velkojan suosimistarkoituksen lisäksi rikosvastuun syntyminen edellyttää, että velallinen tietää olevansa kykenemätön suorittamaan velvoitteistaan. Rahavelkojen lisäksi velvoitteilla tarkoitetaan muitakin taloudellisia velvoitteita. Velallisen ei tarvitse olla maksukyvytön, että hänen kyvyttömyytensä täyttää velvoitteitaan voisi täytyä jos odotettavissa on varmasti maksukyvyttömyyden syntyminen.⁹²

Velkojansuosinnan rangaistavuus edellyttää tahallisuutta. Sen lisäksi, että velallinen tietää olevansa kykenemätön suorittamaan velvoitteitaan on edellytyksenä myös, että velallinen tahallaan suosii teollaan tiettyä velkojaa muiden velkojien kustannuksella. Tekijän tahallisuuteen kuuluu näin ollen tietoisuus siitä, että tietyn velkojan taloudellinen asema paranee teon myötä, kun taas vastaavasti muiden velkojien asema huonontuu.⁹³

Velkoja, joka on yllyttänyt tai painostanut velallista tekoon tai sopinut velallisen kanssa suosimisesta, syyllistyy hän rikoksen yllytykseen tai avunantoon. Velkoja voi esimerkiksi haluta turvata asemansa tulevassa konkurssissa. Jos velkoja on ollut tietoinen teon olosuhteista ja esimerkiksi vastaanottanut ennenaikaisen suorituksen voi velkoja olla avunantajavastuussa. Myös velkojalta edellytetään tahallisuutta. Hänen on tekohetkellä pitänyt mieltää velallinen ylivelkaiseksi ja maksukyvyttömäksi ja että, teolla suositaan häntä muiden kustannuksella.⁹⁴

⁹² Kukkonen 2018, 185

⁹³ HE 66/1988, 167

⁹⁴ Nuutila & Hakamies 2013, 1096-1097

Ennen 1.4.2004 velkojansuosinnan enimmäisrangaistus oli yksi vuosi vankeutta. Enimmäisrangaistusta nostettiin kahteen vuoteen, koska velkojansuosinta voi yksittäistapauksessa sijoittua moitittavuudeltaan samaan luokkaan kuin velallisen petos ja velallisen epärehellisyys. Kysymyksessä tällainen tilanne on silloin, kun suosittu velkoja on tosiasiallisesti velallinen itse. Enimmäisrangaistuksen noston seurauksena velkojansuosinnan syyteoikeus nousi viiteen vuoteen. Esitutkinta ja syyteharkinta vievät aikaa vaikeasti selvitettävissä järjestelyissä, jonka vuoksi rikokset ehtivät vanhentua ennen kuin haaste saadaan annettua tiedoksi.⁹⁵

Velkojansuosinnan ensimmäisenä tekotapana on velan maksaminen ennaikaisesti, jos maksu ei ole tavanomainen. Velan maksaminen ennaikaisesti ei aina kuitenkaan merkitse sitä, että velallinen suosisi tiettyä velkojaa. Kyseessä saattaa olla vakiintunut tapa, jolloin velallinen saa esimerkiksi alennuksia tai muita etuja maksaessaan tietyn toistuvan maksun ennen eräpäivää. Vain muutama päivä ennen eräpäivää tehtyjä maksuja voidaan pitää tavanomaisina.⁹⁶

Toisena tekotapana on vakuuden antaminen. Vakuuksilla tarkoitetaan esimerkiksi käteispanotteja ja kiinnityspusteisia panttioikeuksia. Jotta vakuuden antamisesta voitaisiin rangaista, edellytetään että vakuutta ei ollut luvattu velkasuhteen syntyessä tai siitä ei ollut sovittu. Säännös soveltuu ainoastaan tapauksiin, joissa velallinen antaa vakuuden omasta velastaan. Toisen velasta vakuuden antaessaan voi kyseessä olla velallisen epärehellisyys, koska teko voidaan nähdä veloitteiden perusteettomana lisäämisena tai omaisuuden luovuttamisena ilman hyväksyttävää syytä.⁹⁷

Kolmantena tekotapana mainitaan velan maksaminen epätavallisella maksuvälineellä. Epätavallisen maksuvälineen käyttö tarkoittaa käytännössä, että velka maksetaan yrityksen käyttö- ja vaihto-omaisuudella tai muilla varoilla. Velan maksaminen sijaissuorituksella, eli tavalla josta ei alun perin ollut sovittu, merkitsee se tyypillisesti epätavallisen maksuvälineen käyttöä. Jos sijaissuoritus on alkuperäisen sopimuksen mukainen, ei sen käyttäminen täytä velkojansuosinnan tunnusmerkistöä.⁹⁸

Viimeisenä tekotapana mainittu velallisen ryhtyminen muuhun edellisiin rinnastettavaan velkojan asemaa parantavaan järjestelyyn tarkoittaa kaikkia toimenpiteitä, jotka velallinen on suorittanut tietyn velkojan suosimiseksi ja joihin ei velallisella ole ollut

⁹⁵ Kukkonen 2018, 187-188

⁹⁶ Nuutila & Hakamies 2013, 1094

⁹⁷ Nuutila & Hakamies 2013, 1094-1095

⁹⁸ Kukkonen 2018, 201

siviilioikeudellista velvoitetta. Velkojansuosinnasta voisi tämän tunnusmerkin perusteella olla kysymys silloin, kun velallinen suostuu siihen, että velka erääntyy ennen sovittua erääntymispäivää. Tunnusmerkki voisi myös tarkoittaa tilannetta, jossa kolmas henkilö antaa myöhemmin takauksen velallisen velasta velkojalle ja velallinen antaa kyseiselle takaajalle vakuuden takauksen johdosta.⁹⁹

⁹⁹ HE 66/1988, 166-167

6 LOPUKSI

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä selkeälukuinen tiivistelmä rikoslain 39 luvun velallisen rikoksista. Tarkoituksena oli käsitellä velallisen rikoksia yleisesti ja selvittää miten tällaiseen rikokseen voi syyllistyä. Tämän lisäksi tarkoitus oli myös tarkastella jo-kaista rikostyyppiä erikseen ja vertailla niitä toisiinsa. Velallisen rikokset ovat aiheena laaja kokonaisuus, joten tässä opinnäytetyössä pyrittiin kertomaan aiheen kannalta vain keskeisimmät asiat. Velallisen epärehellisyyden ja velallisen petoksen tekotapoja oli tar-koitus käsitellä korkeimman oikeuden ratkaisujen avulla alun perin enemmän. Molem-mista rikostyypeistä löytyi kyllä suhteellisen hyvin ratkaisuja, mutta ne olivat hyvin sa-mankaltaisia keskenään ja liittyivät samoihin maksukyvyttömyysmenettelyihin, joten niitä ei nähty tarpeellisiksi käyttää.

Velallisen rikokset koskevat tilanteita, joissa velallinen loukkaa toiminnallaan velkojensa oikeuksia. Velallisen epärehellisyys ja velallisen petos eroavat toisistaan siinä, että ve-lallisen epärehellisyydessä velallinen heikentää varallisuusasemaansa todellisesti ja ve-lallisen petosrikoksessa vain näennäisesti. Velallisen epärehellisyyden tunnusmerkistön täytyminen edellyttää, että velallinen jollain tunnusmerkistössä mainitulla tavalla aiheut-taa maksukyvyttömäksi tulemisensa tai pahentaa sitä oleellisesti. Velallisen petoksen kohdalla tunnusmerkistön täytyminen edellyttää taas jotain vireillä olevaa maksukyvyt-tömyysmenettelyä. Tämän vuoksi myös maksukyvyttömyysmenettelyistä annetulla lain-säädännöllä on erityinen merkitys velallisen rikosten tunnusmerkistöä sovellettaessa. Velkojansuosinnassa kyseessä on tilanne, jossa velallinen maksukyvyttömyystilan-teessa suosii jotain tiettyä velkojaa muiden velkojensa kustannuksella.

Velallisen rikoksissa on tärkeää osata erotella eri tekomuodot, koska esimerkiksi velalli-sen epärehellisyyden omaisuuden lahjoittaminen ja velallisen petoksen omaisuuden sa-laaminen ovat vaikeasti eroteltavia tekotapatunnusmerkkejä. Tämän vuoksi on paikal-laan esittää vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus molemmista tekemuodoista. Samaan maksukyvyttömyystilaan kohdistuvat teot on oikeuskäytännössä katsottu samaksi teoksi. Jos syyte tulee hylätyksi velallisen petoksesta, ei uutta syytettä tällöin voi nostaa enää velallisen epärehellisyydestä.

LÄHTEET

HE 66/1988. Hallituksen esitys eduskunnalle Rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

HE 26/2003. Hallituksen esitys eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.

Hirvonen, M. & Määttä, K. 2018. Harmaa talous ja talousrikollisuus – ilmenemismuodot ja torjunta. Keuruu: Edita Publishing Oy.

Konkurssiasiamiehen toimisto. 2018. Neuvottelukunnan suositukset. Pesänhoitajan velvollisuus tehdä rikosilmoitus. Viitattu 20.4.2019. https://www.konkurssiasiamies.fi/material/attachments/konkurssiasiamies/konkurssiasiamiehentoimistonliitteet/suositukservoimassaolevat/uscRQ28Fz/Suositus_18_-_vuoden_2018_paivitys_-_LOPULLINEN.pdf

Konkurssilaki 120/2004. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040120>

Kokko, P. & Salminen, J. 2013. Velkojana konkurssissa. Porvoo: Edita Publishing Oy.

Kukkonen, R. 2015. Itsekriminointisuoja ja velallisen petoksen tunnusmerkistön soveltaminen. Defensor Legis N: o 2015/2. Asiantuntija-artikkeli.

Kukkonen, R. 2010. Velallisen petos ulosottomenettelyssä I osa. Defensor Legis N: o2010/6. Asiantuntija-artikkeli.

Kukkonen, R. 2011. Velallisen petos ulosottomenettelyssä II osa. Defensor Legis N: o2011/3. Asiantuntija-artikkeli.

Kukkonen, R. 2018. Velallisen rikokset. Tunnusmerkistöt ja yleiset opit. Keuruu: Edita Publishing Oy.

Lahti, R. & Koponen, P. 2007. Talousrikokset. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja. E-sarja N: o 16. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laki yksityishenkilön velkajärjestelystä 57/1993. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930057>

Laki yrityksen saneerauksesta 47/1993. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19930047>

Lehtonen, A. 2006. Velallisen rikokset. Tampereen yliopisto. Tampere.

Niemi, H. 2018. Rikollisuustilanne 2017. Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Kat-sauksia 29/2018. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.

Niemi, H. & Lehti, M. 2006. Eräiden talousrikosten rangaistuskäytäntö. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 71. Helsinki.

Nuutila, A-M. & Hakamies, K. 2013. Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset. 3., uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Ovaska, R. 2008. Velallisen petos ja pesänhoitajan toiminta. Defensor Legis N: o 2008/4. Asiantuntija-artikkeli

Rikoslaki 39/1889. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

Tapani, J. 2018. Keskeiset rikokset. Keuruu: Edita Publishing Oy

Ulosottokaari 705/2007. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070705>